

Тетяна РІДЕЛЬ,

orcid.org/0000-0002-6980-7975

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету
(Суми, Україна) *tridel@ukr.net*

Тетяна КИРИЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-9160-2124

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету
(Суми, Україна) *kyrychenko.tania@gmail.com*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається вплив євроінтеграційних процесів на систему вищої освіти у разі імплементації основних принципів Болонського процесу. Євроінтеграційні процеси висувають низку викликів до сучасної системи освіти, що вже зазнала значних змін, але все ще потребує модернізації, яка має бути проведена з урахуванням можливих труднощів і враховуючи перспективи цього прогресивного процесу, узгоджуючи та поєднуючи національні складники вищої освіти з вимогами Болонської декларації для створення єдиної зони європейської вищої освіти. Визначення чітких орієнтирів щодо процесу приєднання до європейського освітянського простору та поступове оновлення освітньої діяльності в контексті виконання європейських умов – все це являє собою передумову для підготовки спеціаліста європейського стандарту. Система вищої освіти України має відповідати певним вимогам для підготовки вмотивованого та конкурентоздатного спеціаліста, що матиме змогу представити себе на європейському ринку праці. Аналіз здобутків України в реформуванні системи вищої освіти та приведення її до відповідних стандартів, виявлення гальмівних механізмів, переосмислення принципів та пріоритетів на шляху до інтеграції до європейського освітнього простору є актуальними та розглядаються в статті.

Болонський процес став основним важелем усіх модернізацій у європейських інституціях вищої освіти. В основних положеннях зазначається, що процес добровільний та ґрунтується він на цінностях європейської культури та освіти, водночас враховуючи національні особливості. Україна не могла стояти осторонь та не брати участь у процесах євроінтеграції, позаяк є частиною європейського простору, а геополітичні процеси впливають на розвиток та становлення всіх сфер діяльності держави. Україна сама обрала свій шлях і приєдналася до Болонського процесу та впевнено продовжує запроваджувати зміни, адже освітянське суспільство зацікавлене та має намір діяти в усіх напрямках Болонського процесу.

Ключові слова: євроінтеграція, глобалізація, вища освіта, розвиток, модернізація.

Tetiana RIDEL,

orcid.org/0000-0002-6980-7975

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
of Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine) *tridel@ukr.net*

Tetiana KYRYCHENKO,

orcid.org/0000-0002-9160-2124

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
of Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine) *kyrychenko.tania@gmail.com*

EUROINTEGRATION PROCESSES OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES

The article considers the impact of European integration processes on the system of higher education in the implementation of the basic principles of the Bologna process. European integration processes pose a number of challenges to the modern system of education, which has already undergone significant changes but still needs to be modernize. It should carried out considering the possible difficulties and the prospects of this progressive process, harmonizing and combining national components of higher education with the demands of Bologna declaration and creation of a joint zone

of European higher education. Defining clear guidelines for the process of joining the European educational space and the gradual renewal of educational activities in the context of the implementation of European conditions is a prerequisite for training a specialist of European standard. Ukraine's higher education system must meet certain requirements for the training of a motivated and competitive specialist who will be able to present himself in the European labor market. Analysis of Ukraine's achievements in reforming the higher education system and bringing it to the appropriate standards, identifying the barriers, reevaluation of principles and priorities on the way to integration into the European educational space are relevant and discussed in the article.

The Bologna Process has become the main mode of all changes in European higher education institutions. The main provisions state, that the process is voluntary and is based on the values of European culture and education, while taking into account national peculiarities. Ukraine could not stand aside and not participate in the processes of European integration. The country it is part of the European space and the geopolitical processes affect the development and formation of all spheres of state activity. Ukraine has chosen its own path and joined the Bologna Process and confidently continues to implement changes, the educational society intends and is interested in all directions defined by of the Bologna Process.

Key words: *eurointegration, globalization, higher education, development, modernization.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх років усе більш помітною є тенденція наближення України до європейських стандартів. Євроінтеграційні процеси у сучасному світі є неминучими та впливають на кожну зі сфер суспільного життя – напрям розвитку країни спричиняє зміни як у економічній та соціальній, так і у освітній сфері. Водночас належний рівень економічного розвитку та соціальний добробут не є можливим без наявності конкурентоздатних та висококваліфікованих кадрів. Визначення чітких орієнтирів на приєднання до європейського освітнього простору та поступове оновлення освітньої діяльності в контексті виконання європейських умов – все це являє собою передумову для підготовки спеціаліста європейського стандарту. Аналіз здобутків України в реформуванні системи вищої освіти та приведення її до відповідних стандартів, виявлення гальмівних механізмів, переосмислення принципів та пріоритетів на шляху до інтеграції до європейського освітнього простору є актуальними.

Аналіз досліджень. Значна увага приділяється питанню інтеграції освіти та науки до європейського освітнього простору, про що свідчить аналіз наявних досліджень, публікацій, нормативних документів. Теоретичними засадами цього дослідження є: 1. Сорбонська декларація (Sorbonne Joint declaration, 1998), яка визначає шляхи створення загальної системи координат у межах європейського простору вищої освіти, де має підтримуватися мобільність як студентів, так і викладачів. Під час конференції було зауважено, що важливо, щоб люди не забували, що Європа – це не тільки Євро, банки та економіка, вона також має бути «Європою знань». 2. Болонська декларація (The Bologna Declaration, 1999), що підписана 19 червня 1999 року, яка є фактично планом дій з визначеною метою створення загальноєвропейського простору вищої освіти. 3. «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (Про Стратегію

сталого розвитку «Україна – 2020», 2015), яка визначає вектори руху з упровадження в Україні європейських стандартів та вихід країни на провідні позиції у світі.

М. Згуровський, В. Байденко, К. Корсак у своїх працях досліджують загальні проблеми модернізації освіти. М. Згуровський (Згуровський, 2006) відзначає нерівномірність, суперечливість та складність Болонського процесу. Як приєднання до цього процесу, так і неприєднання мають свої переваги та ризики. Втім, з урахуванням усіх «за» і «проти» для країн, які прагнуть до економічного і суспільного розвитку і, зрештою, вступу до Європейського Союзу (ЄС), альтернативи Болонському процесу немає. На всіх етапах Болонського процесу проголошено, що він є добровільним, полісуб'єктним, гнучким, відкритим, поступовим, багатовекторним і ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури, що не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн Європи. Поділяє таку думку і К. Корсак (Корсак, 2005), зазначаючи, що найбільш позитивним аспектом Болонського процесу може стати освітнє зближення і згуртування держав Європейського Союзу й інших країн, які приєднуються до нього. Йдеться насамперед про створення принципово нової атмосфери відкритості і співпраці всіх європейських країн у сфері вищої освіти. Реальна інтеграція Європи не можлива без певного рівня інтеграції освіти й об'єднання можливостей науково-викладацького персоналу вищих шкіл усіх країн континенту.

Мета статті – висвітлення реального стану запровадження європейських стандартів у системі вищої освіти, окреслення проблем інтеграції на сучасному етапі та їх впливу на діяльність, розвиток вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле та лат. *integratio* – відновлення) – це поєднання, взаємопроникнення, об'єднання будь-яких елементів або частин в

одне ціле, процес взаємозближення та утворення взаємозв'язків. Європейська інтеграція є процесом політичної, юридичної, економічної, соціальної та культурної інтеграції європейських держав. Це складний і суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісного співробітництва у певній сфері, у нашому випадку ми маємо на увазі сферу вищої освіти. Система освіти являє собою складне явище, яке є визначальним фактором соціально-економічного розвитку суспільства. Базуючись на факторах історичного розвитку, наявності національних традицій, культури, країни можуть формувати свою систему освіти. Основне завдання інтеграційних процесів, впровадження Болонської системи освіти, реформування освіти загалом та приведення її до європейських стандартів, об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, стандартами, критеріями – зробити цей процес поступовим та безболісним.

Для того щоб мати змогу надати характеристику стану запровадження змін у системі вищої освіти, варто звернутися до питання визначення основних принципів реформування Європейського простору вищої освіти. Ними є: впровадження двох циклів вищої освіти (отримання ступеня бакалавра та магістра); запровадження Європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи; забезпечення та контроль якості освіти (за допомогою незалежних акредитаційних установ, оцінка яких буде полягати в аналізі рівня знань, умінь та навичок випускників); розширення можливостей мобільності студентів, викладачів (для отримання європейського досвіду); забезпечення працевлаштування випускників (спрощення професійного визнання кваліфікацій, видача уніфікованого зразка додатка до диплома про освіту, який рекомендовано ЮНЕСКО); забезпечення привабливості європейської системи освіти (залучення більшої кількості студентів в Європу з інших країн). Ці принципи були визначені Болонською декларацією (The Bologna Declaration, 1999). Пізніше низка принципів були додані, а саме: освіта впродовж життя, європейський простір вищої освіти (це простір для спільного формування ландшафту вищої освіти; простір сприяє посиленню співпраці між європейськими системами вищої освіти); імплементація трициклової системи освіти (сумісна із загальною рамкою кваліфікацій ЄПВО та ступенями першого і другого циклів, заснованими на ЄКТС); запровадження принципу «студентоцентрованого» навчання; впровадження рамок кваліфікацій; інтернаціоналізація вищої освіти.

Питання здобутків, перспектив та проблем запровадження принципів болонської освітньої системи є таким, що постійно перебуває у площині обговорення країн-учасників Болонського процесу. В українській системі освіти принципи Болонського процесу розпочали процес імплементації ще в 2005 році, з моменту підписання відповідної декларації. Ознайомившись з офіційними документами щодо засад Болонського процесу, варто зазначити, що відсутній поділ між внутрішньою та зовнішньою трансформацією, а процес є цілісним по своїй суті і має основне значення освіти як суспільного блага.

Спробуємо охарактеризувати декілька окремих здобутків системи вищої в призмі євроінтеграційних процесів. Одним з основних інструментів Болонського процесу було запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП), яка являє собою базис Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС/ECTS). ЄКТС – це система акумулювання та перезарахування кредитів, а кредитно-модульна система організації навчального процесу – це принцип організації навчального процесу, базою якого є поєднання модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів). Проблеми у трактуванні основних понять призвели до критики болонської системи. Змінилася система оцінок. На жаль, до цього часу залишилась вимога виставлення оцінок у трьох шкалах: шкалі ЄКТС, державній та 100-бальній.

На вебсайті Болонського процесу (Bologna process) представлено визначення терміна «забезпечення якості» у системі вищої освіти як: усі стратегії, поточні процеси та дії спрямовані на те, щоб установи, програми та кваліфікація відповідали визначеним стандартам освіти, стипендії та інфраструктури. Забезпечення якості освіти в рамках Болонського процесу (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)) реалізоване шляхом встановлення національних рамок кваліфікацій, що відповідають загальній кваліфікаційній системі для триступеневого рівня освіти, шляхом розвитку національних незалежних агентств з акредитації, що відповідають спільним стандартам та через процес зовнішнього та внутрішнього оцінювання у вищих навчальних закладах. Національні рамки кваліфікацій покликані описати результати навчання для кожної кваліфікації та можливість переходити від однієї до іншої в межах системи. У Законі про освіту (Закон України про освіту, 2017) чітко визначені складники внутрішньої та зовнішньої систем забезпечення якості освіти.

Варто відзначити ті, впровадження яких активно відбувається в закладах вищої освіти: розробка стратегій та процедур забезпечення якості освіти; забезпечення академічної доброчесності; введення в дію нових правил та процедур оцінювання науково-педагогічної діяльності науково-педагогічних та педагогічних працівників; правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти.

Здійснення підготовки висококваліфікованого фахівця передбачає надання йому академічної та трудової мобільності, надання можливостей навчання за кордоном або ж проходження зарубіжних стажувань. Для формування спільного освітнього простору важливою умовою є академічна мобільність як студентів, так і викладацького складу. Академічна мобільність надає шанс особі для професійної самореалізації. Концептуальними щодо академічної мобільності є положення Болонської декларації про те, що студенти Європи мають потребу і право на навчання для здобуття ступенів, що визнаються в Європі, а не тільки в країнах (регіоні), де їх здобуто, а також те, що головною відповідальністю навчальних закладів та установ європейської вищої школи є гарантування надання однаково високого рівня кваліфікації своїм студентам (С. Здіорук, І. Богачевська, 2014). Водночас є дві проблеми: проблема витоку

кваліфікованих фахівців і неможливість реалізації планів щодо навчання за кордоном через брак коштів в умовах економічної кризи. Нині відсутня офіційна статистика щодо кількості студентів, які навчаються за кордоном, чисельності тих, хто повертається після навчання або ж залишається працювати там.

Висновки. У статті ми розглянули лише декілька з основних принципів реформування Європейського простору вищої освіти, їх реалії та проблеми, позитивні та негативні риси. Процес запровадження болонської системи освіти є складним і довготривалим та потребує злагоджених зусиль як з боку держави, так і всіх учасників освітнього процесу. Стратегія реформування вищої освіти передбачає запровадження змін у закладах вищої освіти, а саме перетворення їх на центри незалежної думки. Тільки справедлива конкуренція між інституціями сприятиме зростанню якості вищої освіти. Подолання викликів, удосконалення та створення привабливої та конкурентоспроможної системи вищої освіти, інтегрованої до Європейського простору вищої освіти; можливість вибирати, абсорбувати, імплементувати найкраще – досвід, цінності, програми навчання, новітні технології, при цьому зберігати і розвивати своє, національне – це основне завдання реформування вищої освіти у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sorbonne Joint declaration. 1998. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf.
2. Згуровський М. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. НТУУ КПІ, 2006. 544 с. ISBN 978-966-622-199-3.
3. The Bologna Declaration. 1999. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf.
4. «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
5. Згуровський М Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі. 2006. URL: <https://kpi.ua/bologna>.
6. Корсак К. Міфи про Болонський процес. 2005. URL: https://dt.ua/EDUCATION/mifi_pro_bolonskiy_protsets.html.
7. Інтеграція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтеграція>.
8. Європейська інтеграція. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_інтеграція.
9. Bologna Process. URL: <https://eua.eu/issues/10:bologna-process.html>.
10. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). URL: https://www.znu.edu.ua/pidrozdily/viddil_monitoryngu/standarti_rekomendats_yi_schodo_zabezpechennya_yakost_v_vropejs_komu_prostor_vischoyi_osv_ti_ESG.pdf.
11. Закон про освіту. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
12. Здіорук С., Богачевська І. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. *Аналітична записка*. 2014. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/akademichna-mobilnist-yak-faktor-integracii-ukraini-u-svitoviy>.

REFERENCES

1. Sorbonne Joint declaration [Sorbonne Joint declaration]. 1998. Retrieved from: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf [in English].
2. Zgurovskiy M. Bolonskiy proces: glavni pryncypy ta shlyahy strukturnogo reformuvannya vyshhoyi osvity Ukrainy. [The Bologna Process: the main principles and ways of structural reformation of higher education in Ukraine]. NTUU KPI 2006. 544 p. ISBN 978-966-622-199-3 [in Ukrainian].

3. The Bologna Declaration [The Bologna Declaration]. 1999. Retrieved from: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf [in English].
4. “Pro Strategiyu stalogo rozvtku “Ukrayina – 2020” [About the strategy of the sustainable development “Ukraine – 2020”]. 2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
5. Zgurovskiy M. Bolonskyj proces – strukturna reforma vyshhoyi osvity na yevropejskomu prostori [Bologna process – the structural reform of higher education within the European countries]. 2006. Retrieved from: <https://kpi.ua/bologna> [in Ukrainian].
6. Korsak K. Mify pro Bolonskyj proces [Myths about the Bologna processes]. 2005. Retrieved from: https://dt.ua/EDUCATION/mifi_pro_bolonskiy_protses.html [in Ukrainian].
7. Integraciya [Integration]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтеграція> [in Ukrainian].
8. Yevropejska integraciya [European integration]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_інтеграція [in Ukrainian].
9. Bologna Process [Bologna process]. Retrieved from: <https://eua.eu/issues/10:bologna-process.html> [in English].
10. Standarty i rekomendaciyi shhodo zabezpechennya yakosti v Yevropejskomu prostori vyshhoyi osvity (ESG) [Standards and recommendations as for the quality assurance in European sphere of higher education (ESG)]. Retrieved from: https://www.znu.edu.ua/pidrozdzily/viddil_monitoryngu/standarti_rekomendats_yi_schodo_zabezpechennya_yakost_v_vropejs_komu_prostor_vischoyi_osv_ti_ESG_.pdf [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy pro osvity [The Law of Ukraine About education]. 2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
12. Zdioruk S., Bohachevska I. Akademichna mobilnist yak faktor intehratsii Ukrainy u svitovyi naukovy-osvitnii prostir. Analychna zapyska [Academic mobility as a factor of Ukraine integration into the educational and scientific world]. 2014. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/akademichna-mobilnist-yak-faktor-integracii-ukraini-u-svitoviy> [in Ukrainian].